

**Черняк Андрій Миколайович**, здобувач кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук

## **ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СТУДЕНТСЬКОГО ОБМІНУ**

Одним із важливих чинників створення позитивного міжнародного іміджу України, зміцнення дружніх та ділових відносин з іншими державами, її успішної інтеграції до світового співтовариства є обмін студентами з іншими державами. Однак останніми роками міжнародний студентський обмін все частіше використовують представники кримінального світу для реалізації злочинних цілей. Основним видом злочинів у сфері міжнародного студентського обміну була та залишається нелегальна міграція у формі незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Ці злочини учиняють у комплексі з іншими, які можна класифікувати за двома категоріями: ті, що необхідні для безперешкодного вчинення нелегальної міграції (одержання неправомірної вигоди службовою особою, підроблення документів, печаток, штампів, використання підроблених документів тощо); ті, заради вчинення яких здійснюють нелегальну міграцію. Останні можна розмежувати на корисливі – такі, що вчиняють з метою отримання матеріальної користі та такі, що не приносять матеріальної вигоди суб'єктам їх вчинення (за винятком одержання грошової винагороди організаторами та безпосередніми виконавцями від замовників).

До корисливих злочинів, заради яких вчиняють незаконне переправлення осіб через державний кордон, належать злочини у сфері господарської діяльності (контрабанда, ввезення в Україну та збут підроблених грошей, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом тощо), наркозлочини (контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, використання коштів, здобутих від незаконного обігу цих засобів, їх незаконне виробництво та збут тощо) торгівля людьми, шахрайство тощо.

Серед некорисливих злочинів, заради подальшого вчинення яких здійснюють нелегальну міграцію, потрібно виокремити шпигунство, диверсію, організацію групових порушень громадського порядку та масових заворушень, а також кримінальні порушення, пов'язані з тероризмом. З-поміж останніх можна виділити терористичний акт, втягнення до терористичного акту, створення терористичної групи чи організації.

Корупційні діяння, зокрема одержання неправомірної вигоди службовою особою, належать до категорії злочинів, необхідних для забезпечення безперешкодного вчинення інших кримінальних правопорушень у сфері міжнародного обміну студентами. Вивчення практики діяльності оперативних підрозділів та органів досудового розслідування засвідчує, що суб'єктами одержання неправомірної вигоди в досліджуваному випадку найчастіше є посадові особи Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, Національної поліції України, вищих навчальних закладів.

Латентність корупційних злочинів у сфері міжнародного студентського обміну зумовлює необхідність активних, ініціативних заходів з їх виявлення. Процес виявлення злочинів оперативними підрозділами у теорії оперативно-розшукової діяльності переважно пов'язують з оперативним пошуком, який розглядають як початкову форму (стадію) оперативно-розшукової діяльності.

Оперативний пошук корупційних злочинів у сфері міжнародного студентського обміну доцільно визначити як стадію діяльності оперативних підрозділів з протидії цим злочинам, що полягає в застосуванні гласних і негласних заходів з метою виявлення зазначеної категорії кримінально караних діянь.

Здійснені нами дослідження засвідчують, що для підвищення ефективності оперативного пошуку корупційних злочинів у сфері міжнародного студентського обміну, необхідно: а) визначити на рівні Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» поняття, підстави та вичерпний перелік заходів оперативного пошуку; б) уніфікувати відомчу регламентацію оперативного пошуку злочинів; в) унормувати порядок організації оперативного пошуку злочинів у сфері міжнародного студентського обміну на рівні міжвідомчого нормативно-правового акта; г) впровадити у практичну діяльність оперативних підрозділів кожного з відомств методичні рекомендації з тактики оперативного пошуку зазначених злочинів.

До заходів оперативного пошуку злочинів у сфері міжнародного студентського обміну необхідно зарахувати такі дії оперативних працівників та (або) осіб, які співпрацюють з ними на конфіденційній основі: вивчення документів; оперативне опитування; пошук інформації з вільним доступом у Інтернет-мережі; аналітичну розвідку; огляд публічно доступних місць; візуальне спостереження у публічно доступних місцях.

Оперативний пошук злочинів у сфері міжнародного студентського обміну доцільно проводити за об'єктами оперативного обслуговування (вищі навчальні заклади, суб'єкти підприємницької діяльності, місця компактного проживання іноземних студентів). Планування, проведення та результати заходів оперативного пошуку мають бути задокументовані у справах «оперативного пошуку». Терміни ведення цих справ мають обмежуватися лише строками існування об'єктів оперативного обслуговування.

Заведення та припинення таких справ потрібно погоджувати з прокурором. У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» має бути встановлено право прокурора на безперешкодний доступ до справ оперативного пошуку.

Матеріали справ оперативного пошуку, згідно з рішенням прокурора, можуть бути використані для початку досудового розслідування, а за погодженням з ним – для заведення оперативно-розшукової справи.

Взаємодію оперативних підрозділів різних відомств під час оперативного ініціативного пошуку злочинів у сфері міжнародного студентського обміну мають здійснювати відповідальні особи, а координувати їх повинен підрозділ Служби безпеки України. На цьому рівні мають узгоджуватися питання щодо переліку об'єктів оперативного обслуговування; розстановки на них сил і засобів на цих об'єктах; порядку обміну оперативною й іншою інформацією; забезпечення конспірації та безпеки у пошуковій роботі тощо.

Оперативний пошук злочинів у сфері міжнародного студентського обміну, зокрема корупційних, має відбуватись за певними ознаками. Специфічні пошукові ознаки злочинів у сфері міжнародного студентського обміну пов'язані з використанням навчання за кордоном як засобу конспірації злочинної діяльності. До таких ознак належать:

1) наявність у посадових осіб суб'єкта підприємницької діяльності, що займається влаштуванням на навчання громадян України за кордоном або влаштуванням іноземців на навчання в Україні, зв'язків з представниками кримінального світу (наркобізнес, торгівля людьми, незаконні озброєні формування, контрабанда тощо) або спеціальних служб іноземних держав та організацій;

2) явна невідповідність рівня матеріального забезпечення посадових осіб суб'єкта підприємницької діяльності, що організовує влаштування на навчання громадян України за кордоном або влаштування іноземців на навчання в Україні, їх легальним прибуткам;

3) надання вишем запрошень на навчання іноземним громадянам у кількості, що перевищує реальні можливості цього навчального закладу;

4) відсутність у вишу, який надає запрошення на навчання іноземним громадянам матеріальної бази та науково-педагогічного складу для навчання іноземних студентів;

5) можливість неконтрольованого (без облікового) використання бланків запрошень на навчання іноземних громадян;

6) наявність у посадових осіб вишу можливості вирішувати проблеми, що виникають у іноземних студентів (абітурієнтів) у разі порушення ними міграційного, адміністративного та кримінального законодавства;

7) явна невідповідність рівня матеріального забезпечення посадових осіб вишу, відповідальних за роботу з такими студентами, їх легальним прибуткам;

8) відсутність реальної навчальної діяльності (або її імітація) конкретного студента (групи студентів) за наявності документів про таку діяльність;

9) відсутність реальної освітньої діяльності вишу (або її імітація), де навчаються іноземці, за наявності документів про таку діяльність;

10) контакти іноземних студентів або посадових осіб вишу (відповідальних за роботу з такими студентами) з представниками кримінального світу (наркобізнес, торгівля людьми, незаконні озброєні формування, контрабанда тощо) або спеціальних служб іноземних держав та організацій.